

Država u procesu globalizacije

Dr. sc. Izudin Hasanović
Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

Sažetak: Predmet ovog rada jeste redukcija autonomije i uloge države u procesima globalizacije usljed porasta moći međunarodnih organizacija i transnacionalnih korporacija. Broj nacionalnih država neprestalno se povećava ali istovremeno smanjuje se njihova moć i uticaj. Suverenost je danas podijeljena između nacionalnih i internacionalnih vlasti. Na gubitak i smanjenje suvereniteta utiču globalna ekonomija nove forme globalnog upravljanja, međunarodni vojni savezi i međunarodno pravo.

Ključne riječi: globalizacija, država, suverenitet, ograničavanje, globalna ekonomija, međunarodni vojni savezi, međunarodno pravo, demokratija

U skladu s tim nacionalne države nisu više jedini ili glavni oblici vladavine ili moći u svijetu. Socijalna, politička i ekonomska dimenzija globalizacije ogledaju se u novim formama vladavine i autoriteta, novim sferama i poljima političkog djelovanja. Osim toga pitanje ograničavanja suverenih prava država u praktičnom smislu bitno se različito postavlja, zavisno od moći svake države pojedinačno. Koliko moći-toliko suvereniteta. Reaktivisanje teorije ograničenog suvereniteta nije rukovođeno samo, a često ni prvenstveno potrebom zajedničkog odlučivanja o nizu pitanja koja se tiču širih područja, ili svijeta kao cijeline, nego prije svega težnjom najmoćnijih država i korporacija da postupaju tako da vlastite interese preoblače u ruho planetarnih interesa, ili da ne dozvoljavaju ugrožavanje tih interesa uprkos opravdanog protivljenja većine zemalja svijeta.

Abstract: *The subject of this paper is to reduce autonomy and the role of government in the process of globalization due to the growing power of international organizations and transnational corporations . The number of nation-states constantly increases but at the same time reducing their power and influence . Sovereignty is now divided between national and international authorities . On the loss of sovereignty and reduction affect the global economy of the new forms of global governance , international military alliances and international law .*

In accordance with that nation states are no longer the sole or major forms of domination and power in the world. Social, political and economic dimensions of globalization are reflected in new forms of government and authority, new spheres and fields of political action . Besides the question limiting sovereign rights of States in practical terms substantially different sets, depending on the power of each state individually . How can so – sovereignty. Theory of limited sovereignty is not only guided by , and often not even primarily by the need of joint decision-making on a range of issues concerning the wider areas, or the world as a whole, but above all the desire most powerful states and corporations to act so that their own interests dressers change in attire interest, or that do not allow threats to those interests , despite the justified objections of most countries of the world .

Keywords: *globalization, state sovereignty, limiting, global economy, international military alliances, international law and democracy*

Različita shvatanja države

Nije moguće raspravljati o suštini i manifestacijama globalizacije bez države, razumijevanja njenog karaktera i prirode, odnosa prema privredi i društvu, njenih institucija i organizacija, načina funkcionisanja, kao i međudržavnim korelacijama i afilijacijama. Tu su naravno, i neizbježne relevantne relacije države, društva i zajednice, tipa vladanja I suvereniteta organizacije vlasti I civilnog društva. Iz tih razloga, radi potpunijeg, svestranijeg i vjerodostojnijeg situiranja fenomena globalizacije, ima opravdanog smisla creći nešto, svakako u konciznoj formi i o evolutivnom razvoju države i njene uloge u procesima višeznačnog oblikovanja demokratskih struktura, sadržaja i formi.

Moderna država razvijala se u Evropi između XVI i XVIII stoljeća iako je sam pojam države nastao krajem ovog perioda. U tom periodu nastale su brojne teorije o državi, koje su proistekle iz različitih discipliniranih uglova, političke filozofije, religije, politologije, prava, etike, sociologije. Tako se može govoriti o apsolutističkoj, konstitucionalnoj, etičkoj, klasnoj, i pluralističkoj teoriji države. "U apsolutističkoj teoriji javna vlast je ličnost apsolutnog suverena (fiktivnog ili realnog), koju otjelotvoruje prirodno pravo i posedovanje kraljevstva. Interesi suverena su i državni interesi. U konstitucionalnoj teoriji javna vlast je složena institucionalna strukturak koja kroz historijske, pravne, moralne, i filozofske potrebe objedinjava samoograničenja i diverzifikaciju autoriteta i moći, kao i složenu hijerarhiju pravila i normi preko kojih se institucionalizuje vlasti uređuju odnosi između građana, zakona i političkih institucija. U etičkoj teoriji javna vlast je modus operandi građana, grupa i institucija konstitucionalne monarhije, usmjerene da optimalizuje etički samorazvoj i slobodu građanskog duha. To je jedinstvo kognitivne dispozicije individue, sa ciljevima institucionalnih struktura i vladanja. U pluralističkoj teoriji javna vlast je u općem smislu sinteza aktuelnih polunezavisnih grupa grupa (shvaćenih kao realna pravna lica). Grupe su integrisane, a ne apsorbovane. Uže fokusirana javna vlast podrazumijeva učinak za opće dobro grupa".¹ Prema Hegelu "država je zamišljena kao objektivni pravni poredak koji stoji iznad i uređuje sukobe između pojedinaca u građanskom društvu".² U tumačenju uloge države u našim životima, Ričard Hagins postavlja pitanje – "ko nas upisuje u knjigu rođenih ali i umrlih, ko ozakonjuje naše brakove, kome plaćamo naše poreze ali kazne, čije pasoše imamo ili tablice na kolima? Čiji su ustav, zakoni teritorija, granice, stanovništvo?"³ Prema Dajsonu, glavne odlike države su "poseban kvalitet njenog autoriteta (njen suverenitet), njeni vanredni izvori fizičkemoći koji se stalno uvećavaju i njena dobro definisana teritorija".⁴ U zavisnosti od toga koliko se upliće u naše živote, država može biti socijalna država, policiska država, totalitarna država, liberalna država, minimalna država. S obzirom na uslove i period nastanka države mogu biti postkolonijalne ili postkomunističke. S obzirom na kontinent na kojem se

¹ Andrew Vincent, *Theories of the State*, Basil Blackwell, Oxford, 1987. str. 222-223

² Hegel, G.W. *Osnovne crte filozofije prava*, Logos Sarajevo 2004. str. 57.

³ Richard Huggins, *Priroda države, Politička kultura*, Zagreb, 2002. str. 79

⁴ Deyson, K. *The State Tradition* Oxford 1980. str. 37.

nalaze, one mogu biti evropske, azijske, afričke, latinskoameričke. S obzirom na to kako su države organizovane, one mogu biti unitarne države federacije i konfederacije. Za državu je važno i ono što je ukorijenjeno u normama vrijednostima i uvjerenjima koja nalazimo u mitovima, religijskim vjerovanjima, političkim ideologijama ili grupnim obredima. Nerijetko se za državu koristi termin vlada ili vladine institucije. Prema Sodararu pojam država ima tri značenja. "Prvo je definisanje države kao ukupnosti vladinih institucija i zvaničnika. Drugo država u međunarodnim državama znači suvremenu vlast nad određenim stanovništvom koje živi na određenoj teritoriji. Treće, državom se ponekad naziva jedna supstruktura neke zemlje, kao što se SAD sastoje od pedeset država (states) a Njemačka od šesnest (Laender)".⁵ Maks Veber je pod državom pod razumijevao organizaciju koja ima "monopol legitivne primjene fizičke sile".⁶ Završavajući svoja Razmatranja o francuskoj revoluciji nudeći holističku deskripciju države, naglašava da "država nije partnerstvo u stvarima koje služe samo ukupnoj animalnoj egzistenciji koja je prolazne i kvarljive prirode. To je partnerstvo u svim naukama; partnerstvo u svakoj vrlini i u cjelokupnom savršenstvu. Kako se ciljevi takvog partnerstva ne mogu ostvariti ni za vrijeme života više generacija, ona postaje partnerstvo ne samo između onih koji su umrli i onih koji bi tek trebalo da se rode".⁷ S pravno-teorijske tačke gledišta, kao i prema analitičkom pristupu Ostin je izjednačavao državu sa suverenom, to jest, kako se izrazio „sa pojedincem ili grupom lica koji vrše vrhovnu vlast u nezavisnom političkom društvu“.⁸ Sa historijske tačke gledišta, kao i prema koncepciji koja je današnju generaciju dovela do sociološko-jurističkog pristupa problemu o kome je riječ, Girke je ukazao na razvoj teorije države poslije srednjostoljetnog perioda, kao „subjekta prava ili pravnog lica pa, prema tome, kako bismo mi u engleskom govornom području rekli kao korporaciji“.⁹ Mejtland je ovu ideju o državi kao korporaciji razvio na osnovu pravne historije. Poslije historijsko-političke i pravno-teorijske rasprave, Jelinek predlaže tri jurističke ideje-država je objekt individualnog prava i prava uopšte; tu je država Anstalt jest, masa imovine, kako materijalne tako i nematerijalne, posvećena nekom određenom cilju, kju pravo priznaje kao pravno lice; zatim, država kao pravni odnos-odnos vlasti koji je uspostavljen između vladaoca i onih kojima vlada-i, najzad država, kao subjekt individualnog prava i prava uopšte. On se opredjeljuje za treće shvatanje (Rechtssubjekt).¹⁰ Sa tačke stanovišta neosholističke sociologije Oriu smatra da je država institucija, to jest, nešto ustanovljeno da neprestano postoji, odvojeno od bilo kog lica i nezavisno od proteka vremena, institucija u kojoj su izvjesne aktivnosti organizovane bez uključivanja ličnosti tih lica i u kojoj uspostavljeni njeni sopstveni postupci i organi vlasti.

⁵Michail J. Sodaro, *Comparative Politica, A global Instrduction*, McGraw-Hill, New york, 2004. str. 119.

⁶Maks Veber, *Politika kao poziv*, „Filip Višnjić“, Beograd, 2007. str. 34.

⁷Ibnd. str. 56.

⁸Ostin *Jurisprudence Berlin* 1985. str. 243.

⁹Girke *Deutsch Genossenschaftsrecht* 1993. paragraf 12.

¹⁰Jelinek, *Das Recht des modernen States Bonn* 1990. str. 146

Transformacija suvereniteta države

Većina rasprava o globalizaciji, bez obzira odakle dolaze, bave se položajem nacionalne države ali takođe i pitanjima sudbine nacionalnih kultura i nacionalnih identiteta. Raspon ovih rasprava ide od toga da su nacionalnoj državi odbrojani dani, do toga da je njen uticaj sve snažniji. Ono što je zajedničko svim debatama o globalizaciji, to je da se uloga nacionalne države bitno mijenja. Država nije više vrhovni autoritet nad društvom i ekonomijom. Nova era obilježena je globalnim tržištem. Kroz transnacionalne mreže proizvodnje, trgovine i finansija, nasceni je ekonomija bez granica i nacionalne vlade postaju transnacionalni mehanizmi, odnosno “prenosne institucije u sendviču između moćnih lokalnih, regionalnih i globalnih mehanizama vladavine”.¹¹ Za skeptike globalizacija je u suštini mit koji pokriva segmentiranost međunarodne ekonomije (Evropa, pasifička Azija i sjeverna Amerika) pri čemu nacionalne vlade ostaju veoma moćne. Savremeni nivo ekonomske međuzavisnosti nije bez presedana, istorijski posmatrano, “već se samo radi o porastu internacionalizacije, odnosno, interakcije između nacionalnih ekonomija”.¹² Prema transformacionalistima “države i društva širom planete prolaze kroz proces dubokih promjena u kome pokušavaju da se adaptiraju na sve među zavisniji ali istovremeno i visoko rizičan svijet”.¹³

Po Antoniju Gidensu, uzroci sve veće globalizacije su sledeći. Prvo, pad komunizma odnosno, kretanje bivših socijalističkih država ka političkim i ekonomskim sistemima Zapada. To je po njemu uzrok, ali istovremeno smatra da ga treba tretirati i kao rezultat same globalizacije. Drugo, porast međunarodnih i regionalnih mehanizama vladavine (UN, EU) i treće, međunarodne vlade i nevladine organizacije”.¹⁴ Svi ovi uzroci i te kako utiču na ulogu nacionalne države.

Po Alenu Skotu, nije više moguća ni slavna Veberova definicija države, jer su mnogi njeni atributi dovedeni u pitanje. Naime, prema Maksu Veberu, “država je ona ljudska zajednica koja (uspješno) pretenduje na to da unutar određene teritorije – “teritorija” spada u definiciju – za sebe rezerviše monopol legitimne primjene fizičke sile”.¹⁵

Rasprave o promijenjenoj ulozi nacionalnih država u procesu globalizacije idu od toga da se govori o “izumiranju države” preko “ispražnjene autonomije i suvereniteta nacionalnih država”, do toga da suverenitet nacionalnih država nije ugrožen i da one i dalje predstavljaju ključne aktere na međunarodnoj sceni. Najbrojniji su oni koji govore o transformaciji nacionalne države, odnosno promijeni forme i funkcije. Iako nacije zadržavaju

¹¹Dejvid Held Debate o globalizaciji, Zavod za užbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2003. str. 50.

¹²Ibnd. str. 52.

¹³Entoni Gidens, Posljedice modernosti, „Filip Višnjić“, Beograd, 2006. str. 64

¹⁴Ibnd.str. 69.

¹⁵ Maks Veber, Politika kao poziv, „Filip Višnjić“, Beograd, 2007. str. str. 56.

važnost, suverenitet nacije se pomijera, izgled nacionalne države se mijenja i nacionalne države su prisiljene da ponovo otkrivaju svoje identitete”.¹⁶ Smatra se da je suverenitet nužna karakteristika države. Moderna historija Zapadne Evrope često je pisana kao historija uspona suverene države. Danas je u Evropi trend desuverenizacije države. Ujedinjenje nacije sastavljene su od suverenih država.

Ipak, danas nije lako utvrditi značenje pojma suverenost. Kako smatra Norman Beri: “Zvati državu suverenom ne znači sugerisati da se ona ne može izložiti obavezama međunarodnog prava. Ulazeći 1973. u Evropsku ekonomsku zajednicu, Ujedinjeno Kraljestvo je u izvjesnoj mjeri prihvatilo superiornost prava koje izvire iz međunarodnih institucija nad domaćim zakonodavstvom. Docnije, je razvoj te organizacije (danas Evropska unija) doveo je do postepene erozije “suverenosti” tako da zemljom danas, u nekom oblastima, upravlja pravo koje nije njena neposredna tvorevina”.¹⁷ U procesu pridruživanja Evropskoj uniji i najmoćnije države su bile prinuđene da harmoniziraju svoje zakone. Klaus fon Bajme navodi da je u Njemačkoj jedna petina zakona rezultat zahtijeva iz Brisela”.¹⁸ Sve više govori se o gubitku suvereniteta i preuzimanju funkcija države podkupan jačanjem supranacionalnih entiteta i tvorevina. Novi uspjeh evropskog ustrojstva države ogleđa se u zajedničkoj valuti, vojsci i radu na zajedničkom ustavu. Kako navodi Dejvid Held, suverenost se danas može razumjeti “manje kao teritorijalno definisana granica, a više kao političko pogađanje oko resursa u okviru kompleksne transnacionalne mreže”.¹⁹

Suverenitet se takođe dovodi u pitanje kada država teroriše svoje građane ili kada vrši agresiju na neku drugu zemlju. Društvena odgovornost država ne prestaje pored nacionalnim granicama već se pruža i preko njih. Na jednoj strain, građani moraju da pokrenu dpor protiv sopstvene vlade kada krši njihova pravila (kada se iscrpu resursi unutrašnjeg prava), ili kako navodi Kejt Neš. “U međunarodnom pravu, prava i obaveze pojedinaca kao ljudi, sada su ispred njihovih obaveza, kao građana suverenih nacionalnih država”.²⁰

Na gubitak ili smanjenje suvereniteta utiču globalna ekonomija, nove forme globalnog upravljanja, međunarodni vojni savezi i međunarodno pravo. Globalizacija je dovela do novih globalnih aktera. To su, osim države, i akteri globalne ekonomije (multinacionalne korporacije, međunarodne finansiske institucije, mobilni kapital), akteri globalnog civilnog društva i terorističke grupe i organizacije. Svaki od njih aktera na svoj način nastoji da dovede u pitanje autoritet i suverenitet države. U skladu s tim suverenost

¹⁶Ibnd. str. 153.

¹⁷Norman Beri, Uvod u modernu političku teoriju, Službeni glasnik, Beograd, 2007. str. 87.

¹⁸ Klaus von Beyme, Institutional Engineering and tranittion to Demcracy, Vol. 1, 2001. str. 328.

¹⁹Dejvid Held, Debate o globalizaciji, zavod za udžbenike inastavna sredstva, Beograd, 2003. str. .58.

²⁰Kejt Neš, Savremena politička sociologija-Globalizacija, politika i moć, Službeni glasnik, Beograd, 2001. str. 67.

jedne države zavisi od razvoja njenih domaćih administrativnih i političkih ustanova, ali i od toga kolika je njena moć u odnosu na druge države. Politička vlast države i administrativni kapacitet institucija ključni su činioци bihejvioralne suverenosti. Da bi upravljala sopstvenom teritorijom, država mora da ubire poreze i mora da obezbjedi snage reda. No, da bi se u današnje vrijeme upravljalo zemljom, državu moraju krasiti, dobro razvijeni sudski sistem kojim se stavljaju na snagu sporazumi i drugi zakoni, agencije koje obezbjeđuju javna dobra i regulišu negativne sekundarne posljedice, i mreža društvene sigurnosti koja odražava sociopolitičku stabilnosti pomaže da se promjene u ekonomiji. Šta više, da bi se legitimisao domaći politički poredak, te elemente državnog kapaciteta treba da prate autoritativni zakonodavni procesiu kojima učestvuje većina aktivnih interesnih grupa. Država je često uslovljena ili ucijenjena. Ivan Krastev ove procese slikovito opisuje: da „spoljna ograničenja imaju za cilj spriječavanje realizacije projekta uzimanja da države koje podržavaju etike, ali istovremeno predatorska etika koristi spoljni pritisak kao izgovor za sopstveni nedostatak društvene odgovornosti. U tom smislu, spoljna uslovljavanja imaju negativan efekat na odnose između političara i javnosti. Vlade biraju izabrane nakon ljubavne veze sa biračkim tijelom, ali su vjenčane sa međunarodnim donatorima. Gledajući odozdo, balkanske demokratije su politički režim gdje su glasači slobodni da mijenjaju vlade, ali su vrlo ograničeni da mijenjaju politike”.²¹Isti autor dodaje:“Birači su uhvaćeni u zamku. S jedne strane, oni žele da međunarodna zajednica kontroliše njihove korumpirane političare, ali sa druge strane, oni žele da imaju riječ kada je u pitanju proces kreiranja politike. Međunarodni akteri takođe doprinose delegitimizaciji elite. Oni ne kažnjavaju elitu zbog kršenja obećanja datim biračima, već ih, naprotiv, i ohrabruju da to urade.Međunarodna zajednica kažnjava vlade zbog neispunjavanja obaveza prema MMF-u, ali nije zainteresovana da utvrdi do koje mjere političari ispunjavaju obećanja data biračima”.²² Usled porasta uloge međunarodnih vladinih organizacija (Intergovernmental organizations) dobitnici su: izvršna vlast, birokratija i sustvo, a gubitnici su parlamenti i partije. Terorističke grupe djeluju slabljenjem spoljašnjeg suvereniteta i ugrožavanjem bezbjednosti, ali to vodii ka jačanju unutrašnjih prerogative države. Međunarodno civilno društvo kao mreža samoorganizovanih i relativno autonomnih organizacija vrši uticaj svojim djelovanjem unutar države, alii mimo države.

Ekonomska desuverenizacija država. Multinacionalne korporacije nagrízaju suverenitet država sposobnošću mobilnosti svoga kapitala – investiranjem i povlačenjem kapitala, ali prije svega, izbjegavanjem plaćanja poreza kao osnovnog prihoda države. Dejvid Held ukazuje do koje mjere globalizacija vrši ekonomsku desuverenizaciju država:„Globalizacija transformiše nacionalne ekonomije na takav način da se nacionalni ekonomski proces više ne poklapa sa nacionalnim teritorijalnim granicama”.²³ Nacionalne države su siromašnije od transnacionalnih korporacija koje sve više kontrolišu masovne medije, posebno TV-kanale i reklamne agencije, preko kojih šire “kulturu i ideologiju

²¹Ivan Krastev, *Frustrated societies, Weak States and Democracy*, str. 38.

²²Ibid. 32.

²³Dejvid Held, *Debate o globalizaciji*, Zavod za užbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2003. str. 57.

konzumerizma” na globalnom nivou. Proizvodnja i prodaja unutar transnacionalnih korporacija postaju “deteritorijalizovani.” Ekonomsku suverenost države ugrožavaju nadnacionalne organizacije kojima ona delegira dio svoje suverenosti prihvatajući pravila igre, transnacionalne finansijske institucije (MMF, Svjetska banka), multinacionalne korporacije i globalizacije svjetskog tržišta i informaciono- komunikacione tehnologije (internet, satelitski televizija) i globalni problemi koje sama država nije u stanju da riješava (ekološki problem, terorizma). Nastanak ekonomskih granica ili preciznije, barijera, uslovljen je uticajem takozvana četiri “I”: investicija, industrije, informacionih tehnologija i individualnih potreba. Ekonomsko čitanje globalizacije razmatra porast međudržavnih transakcija i protoka kapitala, roba i usluga. U ekonomskom smislu očita je nova vrsta detertorijalizacije tržišta. Prema Kejt Nešu “ekonomska globalizacija se široko shvata kao redukcija ekonomske politike nacionalnih država”.²⁴ Porast moći finansijskih tržišta, kao i porast trgovine, primoravanju vlade da prilagode i harmoniziraju protržišne politike, poreske politike, ali nerijetko i da povećavaju svoja zaduženja. Kod zaduženja, važno je naglasiti neodgovornost nacionalnih elita, jer mandate prolaze a dugovi ostaju ili se još uvećavaju budućim generacijama. Nacionalne države su primorane da smanje javnu potrošnju i državni upliv u ekonomiju, nastojeći da privuku strane investicije. U tom pogledu politika vlada znatno su redukovane. Globalizacija ekonomija zasnovana je na novim odnosima proizvodnje, trgovine, potrošnje i finansija. Kako ističe Frensis Fukujama, “nacionalne granice postaju propustljive za prolaz ideja, kulture i slika, a ne samo finansijskog kapitala”.²⁵ Finansijsko tržište reaguje na promjene u bilo kom dijelu svijeta. Kako naglašava Urlih Bek transnacionalne kompanije su u mogućnosti da izvoze poslove u one dijelove svijeta gdje je cijena radne snage najniža, a obaveze za radon mjesto najmanje. Po njemu “najveći moćnici mogu živjeti tamo gdje je najljepše za život, a plaćati porez tamo gdje je to najjeftinije”.²⁶ Ovo postaje novi imperativ i novi izazov za nacionalne države. One moraju da privuku kapital, ljude i znanje da bi preživjele na svjetskom tržištu i postaju “zapatljane u protivurečnosti” ako pokušaju da se isključe i izoluju od ostatka svijeta. Po Urlihu Beku, “borci za ekonomski razvoj kojima se političari tako ulagaju razaraju autoritet države tražeći njene usluge a pri tom joj uskraćujući poreske prihode. Na taj način, superbogataši postaju virtuelni poredski obveznici”.²⁷ S druge strane, Entoni Gidens podsjeća da i pored ogromne ekonomske moći i sposobnosti transnacionalnih korporacija da utiču na vođenje politike “postoje neka ključna područja u kojima se njihova moć nemože mjeriti sa moći država – pri čemu su ovdje posebno važni teritorijalnost i kontrola nad sredstvima prinude. A čak ni UN nemaju teritorijalnu određenost i značajan pristup sredstvima prinude”.²⁸

²⁴Kate Nash Contemporary Political Socioiogy 2008. str. 61.

²⁵Frensis Fukujama, Kako nazvati naše doba Nova politička misao, Zagreb, 2003. str. 29.

²⁶Urlih Bek Virtuelni Poreski obveznici, Beograd, 2009. 133.

²⁷Ibnd. str. 145.

²⁸Ibnd. str. 154.

Alan Skot smatra da “nastavak ekonomske globalizacije najvjerovatnije neće biti neograničen u pravcu sve većeg uticaja geopolitičkih organizacija većih od države, ali manjih od planete (EU, ASEAN, NAFTA). Njihova djela evolucija povlači za sobom mješavinu deregulacije i ponovne regulacije”.²⁹ On, “logici kapitala” koja se uvijek trudi da izbjegne političku regulaciju, suprotstavlja “logiku politike” koja se stalno bori za ekonomsku aktivnost da zadrži pod svojom kontrolom. Ravnoteža je narušena u korist ekonomije. Ako se prihvati da je pobjeda politike nad ekonomijom vodila onoj vrsti ekonomske neefikasnosti koja su se pokazala u socijalizmu koji više ne postoji, podjela ekonomije nad društvenim i političkim, koja bi se dogodila jednom za svakoga, kako je zamišlja neoliberalizam, prema Alanu Skotu, može da se postigne samo uz veliku socijalnu cijenu. Na taj način, Skot, kako sam kaže, iznosi “umjerene zaključke”, kako, dokazano veća efikasnost tržišta ne bi trebalo da istisne druge principe socijalne organizacije izvan ekonomske sfere. Na ovaj način uvodi se u raspravu ideološka dimenzija debate o globalizaciji, uključujući i viđenje globalizacije kao ideologije vladavine svjetskog tržišta. Proširenje državnih ovlašćenja često vodi do ograničenjaja ekonomskog rasta i neefikasnosti. Tržište i civilno društvo preuzimaju funkcije koje je država zauzela.

Novo shvatanje granica i teritorijalne države

Za državu je važno da se znaju njene geografske granice, kojima se zaokružuje njena teritorija. Međunarodni poredak koji je uspostavljen nakon Drugog svjetskog rata naglašavao je svetost međunarodnih granica. Autoritet i legitimitet nacionalnih država su promijenjeni, “nacionalne vlade su u velikoj mjeri nemoćne i da kontrolišu ono što se dešava unutar njihovih granica i da realizuju očekivanja svojih građana. Šta više, pošto institucije globalne i regionalne vlasti stiču sve važniju ulogu, suverenitet i autonomija države sve više erodiraju”.³⁰ U Evropi su danas pitanja granica, teritorija i manjina najteži problem, pogotovo u Istočnoj i Centralnoj Evropi, a naročito na Balkanu. Teritorija je važna, pogotovo kada dva ili više naroda žele istu teritoriju a državne granice ne korespondiraju sa etničkim. Ako je tokom ranog razvoja sistema nacionalnih država suverenost bila povezana zamjenom “mekih granica” “tvrdim granicama”, danas se radi o obrnutom procesu. Granice su otvorenije za razmjenu roba i ideja, a zatvorenije za teroriste, trgovinu ljudima, šverc, ali su često i selektivno šuplje.

Po mišljenju Endrija Hejvuda, jedan od ključnih aspekata globalizacije jeste porast nadteritorijalnih odnosa među ljudima: “fizička udaljenost (geografija) postaje manje značajan kompleks mreže međuzavisnosti, koji posvjećuje malu pažnju tradicionalnim granicama”.³¹ Ovo je evidentno u novim tradicionalnim formama ekonomije i trgovine kao i u porastu novih formi informacione i komunikacione tehnologije, kreirajući, na primjer, fenomen ciber-space. Rađa se živi u geografski izolovanim zajednicama, karakterističnim po

²⁹ Alan Skot Globalizacija: društveni proces ili politička retorika?, Globalizacija, Beograd 2008. str. 90.

³⁰ Dejvid Held, Debate o globalizaciji, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2003. str. 57.

³¹ Andrew Heywood, Political, ideologies, An Introduction, str. 225.

ograničenim ličnim i društvenim relacijama. Naši životi su postali pomiješani sa događajima koji se odigravaju i odlukama koje se donose daleko od nas. Mi smo postali stanovnici globalnog sela (svijeta). Internet je olakšao građanima i otežao vladama da kontrolišu protok informacija, vrijednosti, znanja i ideja. Na taj način bitno se mijenja i pozicija nacionalnih država. Značajnu ulogu igrala je i satelitska televizija i izvještavanje BBC-ja, CNN-a, EURONEWS-a, kao i protok informacija putem interneta (e-mail), vijesti, diskusioni forumi, četovanje. Mobilni telefoni olakšali su komunikaciju i slanje slika i tekstova.

Kada je riječ o Balkanu, slikovit opis daje Ivan Krastev: "Na političkim mapama, ovaj region izgleda kao eksplozivna mješavina slabih država, država koje u stvari nisu države, i postojećih prokteratora. U historijskim knjigama, Balkan ima značajne zakasnele modernizacije i nezavisnog procesa izgradnje države. U mnogim studijama, region je opisan kao mjesto gdje granice (kada su definisane) nisu čvrste, identiteti su jaki, reformske mjere nisu uspjele, a budućnost je neizvjesna".³² Prema Krastevu, slabost demokratije na Balkanu je uslovljena faktorima. Balkanski faktori odnose se na etičke tenzije i historijske sporove koji su prepreka kooperativnom ponašanju i zakasnelom i nezavršenom procesu formiranja države u region. Globalna prekompozicija moći i upravljanja nerijetko nastoji da obezbijedi i potcijeni ulogu države. Globalne promjene i umnožavanje država postavljaju pitanja kada neki entitet jeste i kada nije država? Koje pitanje ili koji trenutak su važni za nastanak ili prestanak postojanja države. "Danas postoje više primjera koje relativiziraju klasično shvatanje teritorija i granica: teritorija pod kolonijalnom kontrolom (npr. Velika Britanija kontroliše Gibraltar); dobrovoljno podređuje snažnom autoritetu (Portoriko prema SAD); garantovanje supstancijalne autonomije u okviru veće države (Hongkong i Kina)"³³. Obično države smatraju da je dobijanje stolice u Ujedinjenim nacijama ta konačna tačka nastanka države.

Ni stanovništvo, odnosno građani države, nisu ostali bez uticaja globalizacije. Stanovništvo je izloženo raznim udarima, od etičkog čišćenja, humanog preseljenja, do apatrida, izbjeglica, interno raseljenje lica, do ljudi sa dvojnim državljanstvima.

Porast globalog upravljanja i slabljenje kapaciteta države

Zemlje u razvoju su u globalizacijskim izazovima razapete između nepostojanja države (stateness), izgradnje države (state building) i njene desuverenizacije. U većini postkomunističkih društava na dnevni red su se javljala pitanja izgradnje države (state buildings). Mnogi elementi neophodni za određenje države relativizovani su: od granica do suverene vlasti i slabih kapaciteta njihovih institucija. Uspješna demokratija zahtijeva funkcionalnu državu koja ima svoj suverenitet na određenoj teritoriji i čije su granice, vladajuća elita i osnovne institucije prihvaćene od njegovog stanovništva. Kao što su Huan

³²Ivan Krastev, *The Inflexibility Trap: Frustrated Societies, Weak States and Democracy*, str. 9.

³³Rod Hague and Martin Harrop, *Comparative Government and Politics, An Introduction*, Palgrave Macmillan, 2007. str. 13.

Linc i Alfred Stepan ističu da je, „postojanje države suštinski preduslov demokratskog razvoja, odnosno, bez države nije moguća ni demokratija”.³⁴ A na pitanje moželi demokratija preživjeti globalizaciju, Barber odgovara: “Samo ako je demokratija globalizovana”, i moženo dodati ako je globalizacija demokratizovana. Dejvid Held u svom kosmopolitskom modelu demokratije nastoji da proširi okvire demokratije kako bih izašao u susret globalističkom uređenju društva i politike. Po njemu neophodno je ne samo interakcija već i intergacija nacionalno-državnih nivoa i globalnog nivoa organizovanja. Held je za dozirano i kontrolisano utapanje države u globalnu zajednicu pri čemu bi država zadržala neke važne funkcije. Ona ne bih bila ni puki servis globalne zajednice, ali ni neka kontrateža ili kontrasila međunarodnoj zajednici. Odgovornost države za postupanje prema svojim građanima, u pogledu poštovanja ljudskih prava ne zaustavlja se na granicama države već se prostire i šire izvan nje.

Ono što je važno kao epilog, “iako nema formalnog autoriteta iznad nacionalnih država one su ipak podvrgnute globalnoj vladavini odnosno vladavini bez vlade”³⁵. Urlieh Bek je drugačije rekao. Po njemu, globalizacija ne znači svjetsku državu, “već svjesko društvo bez svjeske države, bez svjedske vlade”.³⁶ Nemogućnost nacionalnih država u riješavanju globalnih problema, predstavlja osnovni pokretački mehanizam globalnog upravljanja. Važno je podvući razliku između globalnog upravljanja (global governance) i svjeske vlade (global government). Globalno upravljanje je zasnovano na ne tako čvrstoj globalnoj regulative i manje–više dobrovoljnoj saradnji različitih aktera, počev od država, preko međunarodnih organizacija do multinacionalnih korporacija. S druge strane, svjedska vlada bi podrazumijevala raspolaganje instrumenata prinude, administrativnim aparatom i ovlašćenjem da donosi zakone. Globalno upravljanje podrazumijeva koordinaciju supradržavnih, transnacionalnih i nacionalnih, ponekad i subdržavnih aktera. Pluralizam aktera u okviru globalnog upravljanja ne znači da svi ovi akteri imaju jednak uticaj. Ekološki problemi, na primjer, zahtjevaju, ako ne globalno upravljanje, onda bar globalnu koordinaciju u njihovom riješavanju. Problem je utoliko veći što su transnacionalni postali i droga, kriminal i terorizam, i AIDS i SARS. Globalna ekološka degradacija ima razne manifestacije i proizvela je dramatične konsekvence. Riječ je o globalnom zagrijevanju i klimatskim promjenama, gubitku biodiverziteta, prekomjernoj zagađenosti, industrijskoj akcidentima, ratovima, porastu populacije, genetski modifikovanim organizmima i sl. Sve to rađa nove oblike rizika (ekološki rizik, oružje za masovno uništenje, elektronski virus, neizlječive bolesti), što dovodi do “globalnog društva rizika”.³⁷

³⁴ Huan Linz, i Alfred Stepan, Demokratska tranzicija i konsolidacija, „Filip Višnjic“, Beograd 1998. str. 17.

³⁵ Kate Nash, Contemporary Political Sociology str. 55.

³⁶ Urlieh Bek, Virtuelni poreski obveznici, str. 142.

³⁷ Ibid. str. 142.

ZAKLJUČAK

Nacionalna država ne nestaje, već se njena uloga transformiše. U skladu s tim država naprosto ne može da ostane posmatrač ili pasivna žrtva. Ona može da učestvuje kroz ovaj ili onaj oblik svojih objavljivanja, u uspostavljanju novih pravnih okvira i u legitimisanju novih formi. U tom procesu slabe mnoga njena ovlašćenja, mada ona zadobija i neke nove moći, moći koje zahtjevaju nova istraživanja. Razmišljanja o globalizaciji i nacionalnoj državi u ovom radu opiru se prostom dualitetu između nacionalnog i globalnog i pojmu na osnovu kojeg je globalizacija utemeljena u nizu cross-border procesa na makronivou. S tim u vezi država je bila i ostala potrebna, kako svojim građanima, tako i međunarodnom poretku. Na taj način globalizacija države ne čine nepotrebnim. Naprotiv, da bi ljudi uspješno iskoristili prilike koje nudi međunarodna integracija, njma je na oba kraja njihovih transakcija potrebna država. Neuspješne države, neuređene države, slabe države i korumpirane države izbjegavaju se kao crne rupe u globalnom ekonomskom sistemu. Nacionalna država je nezamjenljiva u nudenju unutrašnje sigurnosti, osjećaja pripadnosti i identiteta. Iako se tokom historije sličnom retorikom komunizam i globalizam govorili o "oduniranju države", danas su možda više nego ranije potrebne jake i efikasne države s ograničenim djelokrugom neophodnih funkcija. Na Balkanu su uglavnom slabe države, sa jakim ulogom međunarodne zajednice a za teritoriju je učestali izraz, "na ovim prostorima. Državne granice su danas otvorenije a kulture imaju veću mogućnost potraživanja. Realnost i neminovnost, a po nekima i sudbinska dimenzija globalizacije, ogleda se u činjenici i historijskom iskustvu po kojem nikada nerazvijeni nisu bili primjer razvijenima niti su slabiji diktirali jačima, već obrnuto. Da bi smo pronašli svoje mjesto u savremenom svijetu, najprije je potrebno dag a upoznamoi razumijemo. Još je Tukidin upozoravao da velike države rade ono što mogu, male države rade što moraju. I ako se suverenitet nacionalnih država transformiše, one i dalje predstavljaju jednog od ključnih aktera, kako na međunarodnoj sceni, takoi unutar svoje teritorije.

LITERATURA

1. Alan Skot, Globalizacija: društveni proces ili politička retorika, Globalizacija, Beograd 2008.
2. Andrev Hywood, Political Ideologies, An Introduction, Palgrave Macmillan, 2003.
3. Andrev Vincent, Theories of the State, Basil Blackwell, Oxford, 1987.
4. Deyson, K. the State tradition Oxford 1980.
5. Dejvid Held, Debate o globalizaciji Mit ili stvarnost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2003.
6. Entoni Gidens, Posljedice modernosti, Beograd, „Filip Višnjić“, 1988.
7. Entonio Gidens, Sociologija, Zagreb 2003.
8. Frensis Fukujama, Građenje države, upravljanje i svjetski poredak u XXI vijeku, „Filip Višnjić“, Beograd 2003.
9. Girke, Deutsch Genossenschaftsrecht, Berlin, 1993.

10. G. W. Hegel, Osnovne crte filozofije prava, Logos Sarajevo, 2004.
11. Ivan Krastev, the Inflexibility Trap: Frustrated Societies, Weak States and Democracy, 2004.
12. Jelinek, Das Recht des modernen States Bonn 1990.
13. Juan J. Linz i Alfred Stepan, Demokratska tranzicija i konsolidacija „Filip Višnjić“, Beograd, 1998.
14. Kate Nash, Contemporary political Sociology (Globalization, Politics and Power), Blackwell, London, 2000.
15. Kate Nash Contemporary Political Sociology, 2008.
16. Klaus Ofe, Modernosti država, „Filip Višnjić“, Beograd, 1999.
17. Klaus von Beyme, Institutional Engineering and transition to Democracy, vol. 1, 2001.
18. Maks Veber, Politika kao poziv, „Filip Višnjić“, Beograd, 2008.
19. Michall J. Sodaro, Comparative Politics, a Global Introduction, Mc Graw-Hill, New York, 2004.
20. Norman Berli, Uvod u modern političku teoriju, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
21. Ostin Jurisprudence Berlin 1985.
22. Richard Huggins, Priroda države, Politička kultura, Zagreb, 2002.
23. Rod Hague, and Martin Harrop, Comparative Government and Politics, An Introduction, Palgrave macmillan, 2007.
24. Uroš Bek, Virtuelni poreski obveznici, Službeni glasnik Beograd, 2009.

Izudin Hasanović